

УДК 316.4:338.245

Варналій Захарій Степанович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Varnalii Zakharii

D.Hab., Professor,

Professor of the Department of Finance

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0002-6654-8760

Пампуха Ігор Володимирович

*кандидат технічних наук, доцент,
начальник науково-дослідного центру*

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Pampukha Ihor

PhD in Technical Sciences, Associate Professor,

Head of the Research Center

Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0002-4807-3984

Федченко Олексій Петрович

*кандидат військових наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник науково-дослідного центру,*

Військовий інститут

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Fedchenko Oleksii

*PhD in Military Sciences, Senior Research Fellow,
Senior Research Fellow at the Research Center
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv
ORCID: 0000-0003-1343-3828*

Толок Ігор Вікторович

*кандидат педагогічних наук, доцент
Командування Сухопутних військ*

Tolok Ihor

*Ph.D. in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Ground Forces Command
ORCID: 0000-0001-6309-9608*

**СТВОРЕННЯ СТРУКТУРИ ПАСПОРТУ (СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО) ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
ЛЮДИНИ¹**

**CREATION OF A PASSPORT STRUCTURE (SOCIO-ECONOMIC) TO
ENSURE HUMAN SOCIAL SECURITY**

***Анотація.** Дослідження присвячене створенню соціально-економічного паспорту деокупованих територій. Соціально-економічний паспорт – це характеристики, умови та показники, що визначають соціальний та економічний ландшафт окремої місцевості. Він надає огляд демографічного складу, економічної діяльності, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших важливих аспектів, які формують громаду. У*

¹ Статтю підготовлено в межах виконання проекту НФД України «Нові геостратегічні загрози соціальній безпеці людини в умовах гібридної війни та шляхи їх запобігання» реєстраційний номер 2021.01/0239

межах даного дослідження виокремлено основні складові соціально-економічних паспортів, а відтак – соціально-економічного розвитку тих чи інших територій у складі України. Вдаючись до статистичних даних здійснено розрахунок ймовірності розвитку чи занепаду територій, враховуючи контекст тимчасової окупації та періоду до окупації. На підставі підрахунку ймовірності з'ясовано, чи були ефективними рішення посадових осіб, котрі мали доступ до розподілу фінансового ресурсу на потреби сталого соціально-економічного розвитку. У свою чергу, це дало змогу обґрунтувати необхідність проведення реформ, якщо такі будуть підтримані зі сторони більшості населення. Поняття соціально-економічного розвитку означає сприятливі кількісні, якісні та структурні довгострокові зміни, що відбуваються в економіці та суспільстві певної країни. Він також означає загальну тенденцію розвитку країни, регіону чи іншої територіальної одиниці у сфері всіх видів економічної, соціальної та культурної діяльності та відносин: соціально-виробничих і політико-конституційних. Питання вимірювання соціально-економічного розвитку є важливим та актуальним, враховуючи наявну повномасштабну військову агресію росії. Систематичний моніторинг змін у сфері соціально-економічного життя тимчасово окупованих територій, є одним з найважливіших завдань сьогодення, зокрема, в системі забезпечення соціальної безпеки людини.

Ключові слова: *соціально-економічний паспорт, тимчасово окуповані території, фінансовий ресурс, показник, індикатор, соціальна безпека людини.*

Summary. *The research is dedicated to the development of socio-economic profiles for temporarily occupied territories. A socio-economic profile consists of characteristics, conditions, and indicators that define the social and economic landscape of a specific locality. It provides an overview of demographic*

composition, economic activities, infrastructure, education, healthcare, and other important aspects that shape a community. Within the scope of this study, the main components of socio-economic profiles are identified, and, consequently, the socio-economic development of various territories within Ukraine.

Utilizing statistical data, we calculate the likelihood of development or decline of territories, taking into account the context of temporary occupation and the period before occupation. Based on the probability calculations, we assess the effectiveness of decisions made by officials who had access to the distribution of financial resources for sustainable socio-economic development. This, in turn, justifies the need for reforms if supported by the majority of the population.

The concept of socio-economic development implies favorable long-term quantitative, qualitative, and structural changes that occur in the economy and society of a specific country. It also signifies the overall development trend of a country, region, or other territorial entity in all areas of economic, social, and cultural activities and relations, including socio-economic, production-related, and political-constitutional aspects. The issue of measuring socio-economic development is significant and relevant, especially considering the full-scale military aggression by Russia. Systematic monitoring of changes in the socio-economic life of temporarily occupied territories is one of the most crucial tasks in ensuring human social security.

Key words: *Socio-economic passport, Temporarily occupied territories, Financial resource, Indicator, Metric, Human social security.*

Постановка проблеми. Вимірювання соціально-економічного розвитку не належить до простих завдань, оскільки дослідженню підлягає багато різних сфер, подій, об'єктів та явищ. У результаті вимірювання отримують конкретні числа, які набувають форми показників або індикаторів. За своєю природою деякі з них мають аспекти, які важко виміряти або взагалі не піддаються вимірюванню, а вивчення взаємозв'язків

між ними часто має опосередкований або відкладений характер. Труднощі у вимірюванні пов'язані як з обмеженістю статистичної інформації, тобто доступності джерел інформації, так і з довільними рішеннями дослідника, пов'язаними з включенням до дослідження тих чи інших питань або їх пропуском. Питання вимірювання соціально-економічного розвитку є важливим та актуальним, враховуючи наявну повномасштабну військову агресію росії. Систематичний моніторинг змін у сфері соціально-економічного життя тимчасово окупованих територій, є одним з найважливіших завдань сьогодення зокрема, в системі забезпечення соціальної безпеки людини. Разом з тим, це зауваження стосується деокупованих адміністративних одиниць, на котрі чекають низка трансформаційних, інтеграційних та глобалізаційних змін. Існує гіпотеза, котру варто перевірити, що моніторинг змін, які вписуються в широко зрозумілий соціально-економічний розвиток, використовується для перевірки основних цілей таких змін, пов'язаних з підвищенням рівня життя людей, а також є важливою передумовою для проведення соціально-економічної політики.

Оскільки Україною обраний шлях до європейської інтеграції, то він повинен збігатися з іншими учасниками, в тому числі з країнами-засновницями. Розробка соціально-економічних паспортів (профілів) окупованих територій, неможлива без їхньої фактичної деокупації. Разом з тим, проблемним питанням лишається наповнення даних паспортів відповідними соціально-економічними показниками, котрі є відображенням статистичних даних, зібраних за тривалий проміжок часу. Це, у свою чергу, дасть можливість суттєво підвищити рівень обізнаності демографічною, соціальною, економічною, екологічною та іншими ситуаціями. За обізнаністю можливий процес ідентифікації проблемних питань, котрі у той чи інший спосіб призводять до систематичного занепаду загального рівня соціально-економічного побуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття соціально-економічного розвитку означає сприятливі кількісні, якісні та структурні довгострокові зміни, що відбуваються в економіці та суспільстві певної країни [1]. Він також означає загальну тенденцію розвитку країни, регіону чи іншої територіальної одиниці у сфері всіх видів економічної, соціальної та культурної діяльності та відносин: соціально-виробничих і політико-конституційних [2].

Серед науковців та дослідників існує спільна думка, що методичні та теоретичні підходи до дослідження соціально-економічного розвитку можна аналізувати з трьох різних точок зору: економічної, соціальної та суб'єктивної [3].

В економічному підході зазвичай береться до уваги критерій максимізації економічної корисності [4]. Велике значення надається доходу та його похідним (наприклад, споживчим витратам), які дають змогу виміряти досліджуване явище в числовій категорії. На жаль, такий підхід відображає лише частковий погляд на економічну реальність. Він не бере до уваги такі питання, як: природне середовище, стан здоров'я нації, освіта.

У соціальному підході використовується широкий спектр соціальних індикаторів. Зберігаючи неупереджений характер вимірювання, заповнюються прогалини в тих вимірах життя, які не досліджуються за допомогою економічних індикаторів (наприклад: індикатори участі в культурі). Соціальні індикатори використовуються переважно для опису та моніторингу соціальних тенденцій, виявлення проблем, визначення пріоритетів та оцінки соціально-економічної політики країн [5].

У рамках суб'єктивного підходу дослідження соціально-економічного розвитку пов'язане з використанням суб'єктивних індикаторів, відображених у формі суб'єктивних думок респондентів (наприклад, поточний індикатор споживчої довіри). Вони надають детальну та достовірну інформацію про ті аспекти життя, які неможливо

дослідити за допомогою раніше згаданих показників [6]. Показники соціально-економічного розвитку можна класифікувати за різними критеріями. Беручи до уваги традицію використання (час і поширеність використання) даного показника, можна виділити традиційні та "альтернативні" показники. Традиційні заходи використовуються роками і сприймаються дослідниками як класичні, конвенційні, стандартні або, іншими словами, звичні заходи об'єктивного чи суб'єктивного характеру. Тоді як "альтернативні" заходи розглядаються як додаткові (іноді протилежні) по відношенню до традиційних та офіційно прийнятих заходів. Здебільшого вони ґрунтуються на категоріях, не пов'язаних з цінністю (наприклад, показники зросту і маси тіла, показники захворюваності на окремі хвороби, показники використання енергії) [7].

Традиційні показники поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні показники можуть бути вартісними, тобто вираженими у грошових одиницях (наприклад, у доларах), і кількісними, тобто вираженими у натуральних одиницях (наприклад, у роках). Суб'єктивні показники виражають думку людей щодо обраних проблем соціально-економічного розвитку, в тому числі щодо рівня задоволення потреб людей. Для його визначення використовуються різні види прямих досліджень. У літературі та в економічній практиці роками точаться дискусії щодо об'єктивності та суб'єктивності показників, які можуть бути використані в дослідженнях обраних аспектів соціально-економічного життя. По суті, об'єктивний підхід зосереджується на вимірюванні так званих "твердих фактів" (наприклад, національного доходу на душу населення), а суб'єктивний підхід надає перевагу "м'яким фактам" (наприклад, задоволеності ситуацією з доходами у власному домогосподарстві). Беручи до уваги сферу досліджуваної економічної реальності, заходи соціально-економічного розвитку можна розділити наступним чином:

- часткові показники, тобто: одиничні, спеціалізовані або детальні – використовуються для оцінки одного, вузького елемента досліджуваної реальності (наприклад: відсоток домогосподарств, що мають комп'ютери з доступом до Інтернету);

- синтетичні – використовуються для оцінки економічної реальності або загальних умов життя суспільства у сферах, більших за окрему територію (наприклад, HDI – індекс людського розвитку). У цій групі додатково можна виділити глобальні показники. Це або однозначні показники, що є результатом різних вимірів суспільного життя, які неможливо відокремити і визначити їх вплив на досліджувану сферу (наприклад: валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення або показник середньої тривалості життя чоловіків і жінок), або комбіновані індикатори, тобто показники, що використовуються для оцінки соціально-економічного розвитку, які отримуються шляхом емпіричного додавання певної кількості змінних – економічних, соціальних та інших (наприклад: індикатор, розрахований за Женевською методикою).

Об'єктивні синтетичні індикатори можна додатково розділити на:

- показники, що базуються на натуральних одиницях (наприклад, Женевський метод);

- показники, що базуються на вартісних одиницях (наприклад, ВВП на душу населення);

- змішані показники (наприклад, ІРЛП).

У групі вартісних показників також можна виділити:

- базові показники систем національних рахунків, наприклад: ВВП, валовий національний дохід (ВНД), показник глобальної норми споживання та показник розширеного споживання

- модифіковані показники систем національних рахунків, наприклад Індекс економічного добробуту MEW, Чистий національний

добробут NNW, Індекс добробуту за економічними аспектами EAW, Індекс сталого економічного добробуту ISEW [8].

Зосереджуючись на основних показниках систем національних рахунків, варто зазначити, що ВВП та ВНД на душу населення є традиційно використовуваними показниками, з яких починається аналіз рівня економічного розвитку того чи іншого регіону. Розглядаючись як показники процвітання та економічні показники, вони ґрунтуються на матеріальному багатстві. Їх основні переваги пов'язані з низьким рівнем складності розрахунків та неупередженістю вимірювання [9]. Однак вищезгадані показники відображають лише середні значення, які відображають внутрішню структуру та диспропорції між окремими соціальними групами. Вони не враховують такі аспекти, як, наприклад, житлові умови, природне середовище, ринкова пропозиція, цінність вільного часу, дозвілля, а також обсяг і якість послуг, пов'язаних з такими сферами, як охорона здоров'я, освіта, культурні послуги та інші.

Критика ВВП як мірила соціально-економічного розвитку висловлюється багатьма визнаними і шанованими економістами, в тому числі лауреатами Нобелівської премії. Особливо значний внесок зробили у 2004 році Канеман, Крюгер, Шкаде, Шварц, Стоун [10]. У своїх дослідженнях вони торкалися таких питань: принципи коректного обчислення ВВП, лексикографічні уподобання, пов'язані із задоволенням базових потреб людини, емпіричні дослідження щастя, розподіл доходів, усереднений характер показника, врахування неринкового споживання та неформальних доходів, неврахування зовнішніх екологічних чинників та вичерпання природних запасів.

Соціально-економічний розвиток окремих територій – це зусилля та ініціативи, спрямовані на покращення добробуту, якості життя та економічних умов у досліджуваній місцевості. Він передбачає вирішення різних аспектів життя громад, включаючи економічні можливості,

інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я, соціальні послуги та екологічну стійкість. На нашу думку, ключові міркування щодо сприяння соціально-економічному розвитку територій включають наступні аспекти:

- Економічна диверсифікація: заохочення розвитку різноманітних економічних секторів та галузей у сільській місцевості, щоб зменшити залежність від обмежених джерел доходу. Це може включати сприяння диверсифікації сільського господарства, підтримку малих і середніх підприємств та стимулювання підприємництва.

- Розвиток інфраструктури: покращення сільської інфраструктури для сприяння економічній діяльності та підвищення якості життя. Це включає покращення зв'язку, транспортних мереж, доступу до ринків, доступності електроенергії, водопостачання, санітарно-гігієнічних умов та цифрового зв'язку.

- Сільське господарство та сільська промисловість: зміцнювати сільське господарство та сільську промисловість шляхом підтримки сучасних методів ведення сільського господарства, надання доступу до кредитів та технічної допомоги, покращення систем зрошення, сприяння переробці з доданою вартістю та забезпечення доступу фермерів до ринків збуту.

- Освіта та розвиток навичок: інвестувати в програми освіти та розвитку навичок, адаптовані до потреб сільських громад. Це включає покращення доступу до якісної освіти, професійно-технічної підготовки та просування можливостей навчання впродовж життя. Розвиток навичок може розширити можливості сільських мешканців використовувати різноманітні економічні можливості.

- Охорона здоров'я та соціальні послуги: забезпечити доступ до якісних медичних послуг у сільській місцевості шляхом покращення медичних закладів, розвитку телемедицини та підтримки медичних працівників у сільській практиці. Крім того, забезпечити доступ до

соціальних послуг, таких як програми соціального забезпечення, доступне житло та ініціативи з розвитку громад.

- Доступ до фінансових послуг: покращити доступ до фінансових послуг, таких як банківські послуги та мікрофінансування, для сільських мешканців. Спрощення доступу до кредитних, ощадних та страхових послуг може підтримати підприємництво, інвестиції та фінансову стабільність у сільських громадах.

- Екологічна стійкість: сприяти впровадженню сталих практик та екологічного менеджменту на сільських територіях. Заохочувати впровадження екологічно чистих методів ведення сільського господарства, використання відновлюваних джерел енергії, збереження природних ресурсів та програм з підвищення екологічної обізнаності.

- Соціальний та культурний розвиток: підтримувати соціальний та культурний розвиток шляхом збереження місцевих традицій, сприяння залученню громади та зміцнення соціальної згуртованості в сільській місцевості. Це може включати організацію громадських заходів, підтримку заходів з охорони культурної спадщини та сприяння розвитку соціальних мереж.

- Партисипативний підхід: залучати місцеві громади, зацікавлені сторони та низові організації до процесів прийняття рішень, пов'язаних із сільським розвитком. Впроваджувати підходи, що враховують місцеві знання та дають можливість сільським мешканцям брати активну участь у формуванні своїх громад.

Соціально-економічний розвиток окупованих територій можливий лише після фактичного звільнення цих територій від держави-окупанта. Після деокупації захоплених територій, соціально-економічний розвиток вимагає комплексного та багатовимірного підходу, який враховує унікальні виклики та можливості територій. Зосередившись на покращенні економічних можливостей, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та

соціальних послуг, можна досягти сталого розвитку та підвищення добробуту громад.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Важливим кроком у розбудові деокупованих територій є створення соціально-економічного паспорту деокупованих територій. Соціально-економічний паспорт – це характеристики, умови та показники, які визначають соціальний та економічний ландшафт окремої місцевості. Він надає огляд демографічного складу, економічної діяльності, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших важливих аспектів, які формують громаду. У межах даного дослідження, необхідно виокремити основні складові соціально-економічних паспортів, а відтак – соціально-економічного розвитку тих чи інших територій у складі України. Вдаючись до статистичних даних здійснюється розрахунок ймовірності розвитку чи занепаду територій, враховуючи контекст тимчасової окупації та періоду до окупації. На підставі підрахунку ймовірності, також, можливо з'ясувати, чи були ефективними рішення посадових осіб, котрі мали доступ до розподілу фінансового ресурсу на потреби сталого соціально-економічного розвитку. У свою чергу, це дасть нам змогу обґрунтувати необхідність проведення реформ, якщо такі будуть підтримані зі сторони більшості населення.

Виклад основного матеріалу. При дослідженні соціально-економічного розвитку використовуються різноманітні показники, що дозволяють, серед іншого, описувати та оцінювати стан економіки в цілому та її секторів, оцінювати наслідки діяльності ринкових суб'єктів та відстежувати тенденції в різних сферах соціально-економічного життя в часовому та просторовому розрізах. При цьому слід підкреслити, що з точки зору суб'єктів споживання соціально-економічний розвиток проявляється насамперед у поліпшенні умов життя населення, в забезпеченні соціальної безпеки людини, а основними інструментами його

опису та оцінки є індикатори споживання. Їх використання забезпечує широкі можливості вимірювання, але це вимірювання вимагає точного відбору змісту та масштабу аналізу.

Аналіз з використанням індикаторів застосування можна проводити на мікро- та макроекономічному рівні. Кожного разу вибір конкретних показників має бути продиктований змістовними та формально-статистичними передумовами. Конкретні методологічні рішення щодо використання показників споживання як вимірників соціально-економічного розвитку проходили різні фази зростання та спаду інтересу дослідників.

На соціально-економічний розвиток окупованих територій можуть впливати безліч показників. Ось деякі ключові фактори, які, на нашу думку, слід враховувати для оцінювання соціальної безпеки людини:

1. Політична стабільність і безпека: наявність стабільного політичного середовища та безпеки має вирішальне значення для соціально-економічного розвитку. Окупація часто призводить до політичної нестабільності та викликів у сфері безпеки, що може перешкоджати інвестиціям, порушувати економічну діяльність та стримувати міжнародну участь.

2. Доступ до ресурсів: окуповані території можуть стикатися з обмеженнями доступу до власних природних ресурсів, таких як земля, вода, корисні копалини та енергія. Контроль і обмеження над ресурсами можуть вплинути на економічний потенціал території, зачіпаючи такі сектори, як сільське господарство, видобуток корисних копалин і виробництво енергії.

3. Торгівля та доступ до ринків: бар'єри в торгівлі, встановлені державою-окупантом або міжнародними нормами, можуть перешкоджати економічному зростанню окупованих територій. Обмежений доступ до ринку обмежує можливість експорту товарів і послуг, перешкоджаючи розвитку промисловості та можливостей працевлаштування.

4. Розвиток інфраструктури: належна інфраструктура, включаючи транспортні мережі, енергетичні мережі, телекомунікації та основні комунальні послуги, має важливе значення для економічного розвитку. Окупація може порушувати або перешкоджати розвитку інфраструктури, впливаючи на зв'язок і торгівлю всередині території та із зовнішнім світом.

5. Міжнародне визнання та підтримка: рівень міжнародного визнання та підтримки окупованої території може суттєво вплинути на її соціально-економічний розвиток. Міжнародне визнання може відкрити двері для встановлення дипломатичних зв'язків, укладення торговельних угод та отримання фінансової допомоги, сприяючи економічному зростанню та інвестиціям.

6. Інвестиції та допомога: наявність прямих іноземних інвестицій та допомоги для розвитку може відігравати значну роль у формуванні соціально-економічного розвитку окупованих територій. Інвестиції та допомога можуть сприяти розвитку інфраструктури, підприємництва, створенню робочих місць та розбудові потенціалу.

7. Нормативно-правове середовище: нормативно-правова база на окупованих територіях, зокрема закони, що стосуються прав власності, оподаткування та регулювання бізнесу, можуть перешкоджати економічному розвитку. Після деокупації територій необхідно створити відповідне середовище, яке сприятиме залученню інвестицій, захищатиме права власності, заохочуватиме підприємництво та стимулюватиме зростання.

8. Людський капітал та освіта: якість людського капіталу, доступ до освіти та програм розвитку навичок є критично важливими факторами соціально-економічного розвитку. Окупація широко порушує освітні системи та обмежує можливості для набуття знань і навичок, негативно впливаючи на загальний розвиток людського капіталу.

9. Міжнародні санкції та обмеження: накладення міжнародних санкцій або обмежень на державу-окупанта може опосередковано

вплинути на соціально-економічний розвиток окупованих територій. Такі заходи можуть обмежувати торгівлю, фінанси та доступ до міжнародних ринків, впливаючи на загальний економічний добробут.

Важливо зазначити, що соціально-економічний розвиток окупованих територій є складним питанням, на яке впливають численні взаємопов'язані фактори. Конкретні обставини та динаміка розвитку кожної окупованої території можуть суттєво відрізнятися, що призводить до варіацій у впливі цих індексів.

У межах даного наукового дослідження, нам необхідно визначити основні показники соціально-економічного розвитку територій.

Розробка паспортів передбачає передусім збір статистичних даних за тривалий період. Таким чином, ми матимемо доступ до чисельної загальної вибірки, що, у свою чергу, мінімізує похибку під час підрахунку ймовірності покращення соціально-економічного стану деокупованих територій.

Маючи статистичні дані за визначеними складовими соціально-економічних паспортів, нам необхідно провести попередній аналіз цих даних. Для цього ми використаємо методику розвідувального аналізу даних (далі – РАД).

РАД – це важливий початковий крок в аналізі набору даних. Він передбачає вивчення та узагальнення основних характеристик, закономірностей та ідей, що містяться в даних. Аналіз даних допомагає зрозуміти структуру, розподіл і взаємозв'язки змінних, а також виявити потенційні викиди або пропущені значення. Ось деякі ключові концепції та методи, що використовуються в аналізі даних:

- узагальнення набору даних за допомогою статистичних показників, таких як середнє значення, медіана, мінімум, максимум, стандартне відхилення та квартилі. Ці показники дають загальне уявлення про основну тенденцію, варіабельність і розподіл змінних;

- візуалізація даних – це ефективний спосіб отримати уявлення та виявити закономірності шляхом створення графічних зображень змінних, використовуючи гістограми, стовпчикові діаграми, діаграми розсіювання, секторні діаграми або лінійні діаграми. Методи візуалізації допомагають зрозуміти розподіл даних, взаємозв'язки між змінними та потенційні відхилення;
- визначення відсутніх значень в наборі даних з метою вирішення, як з ними поводитися (наприклад, врахувати або видалити). Необхідно використовувати різні статистичні методи візуалізації, такі як діаграми розсіювання або секторні діаграми, щоб виявити пропуски, які можуть бути присутніми в даних;
- вивчення розподілу кожної змінної, щоб зрозуміти їхні форми та характеристики. Найпоширеніші розподіли включають нормальний (дзвоноподібний), асиметричний (асиметричний), бімодальний (два піки) або рівномірний (постійний). Інструменти, такі як гістограми або графіки щільності ядра, можуть допомогти візуалізувати розподіл.
- дослідити зв'язки між змінними, обчислюючи кореляції, створюючи діаграми розсіювання або використовуючи візуалізацію теплових карт. Кореляційні матриці або діаграми розсіювання дають уявлення про силу та напрямок зв'язків, що дозволяє ідентифікувати потенційно пов'язані змінні;
- якщо дані містять категоріальні змінні, необхідно виконати групування або стратифікацію для порівняння розподілу числових змінних у різних групах. Для візуалізації групових відмінностей корисними є секторні діаграми або гістограми.
- генерування гіпотез: РАД часто слугує відправною точкою для генерування гіпотез або дослідницьких питань для подальшого вивчення за допомогою статистичних висновків або методів моделювання.

Розвідувальний аналіз даних дозволяє отримати всебічне розуміння набору даних, що допомагає у прийнятті рішень щодо відповідного моделювання або аналітичних підходів. Використовуючи низку методів, РАД надає цінну інформацію про основні характеристики даних, розкриваючи потенційні зв'язки, закономірності та відхилення.

Аналіз та прогнозування рівня скоординованого розвитку соціально-економічної системи окупованих територій відіграють важливу роль у скоординованому розвитку агломерацій та покращують переваги регіонального скоординованого розвитку в Україні. Ми можемо припустити, що тимчасово окуповані території можуть бути ключовим джерелом для економічного розвитку України в цілому. Разом з тим, покращення рівня скоординованого розвитку соціально-економічної системи окупованих територій може призвести до значного збільшення регіонального скоординованого розвитку країни лише у випадку деокупації цих територій.

В публікаціях Жао та інші наводять припущення, що технологія інтелектуального аналізу даних може виявити важливу інформацію за великими обсягами даних шляхом побудови моделі прогнозування рівня скоординованого розвитку соціально-економічної системи території, а потім працювати більш ефективно [11]. З метою більш ефективного прогнозування рівня скоординованого розвитку регіональної соціально-економічної системи, експерти провели численні прогнозні моделювання і досягли певного ефекту, але рівень точності цих моделей є недостатньо високим [11].

Однак, для проведення цієї роботи в українських реаліях, необхідно використати дані по регіонах, які можуть бути надані лише міськими та сільськими агломераціями. Так, щонайменше, необхідно оперувати наступними економічними параметрами:

- ВВП на душу населення;
- дохід на душу населення;

- чистий дохід на одного жителя.

Індикатори соціального прогресу мають вимірюватися щонайменше наступними параметрами:

- бюджетні видатки на душу населення;
- рівень охоплення молодших класів середньої школи;
- середня кількість лікарів на тисячу осіб;
- рівень споживання води;
- рівень покриття національною (українською) телевізійною мережею.

Набори даних мають бути зібрані щонайменше за 20 років. Таким чином, буде можливим використати ці дані як вхідні дані для обчислення коефіцієнтів, котрі виступатимуть критеріями оцінки для параметра ступеня скоординованого розвитку соціально-економічної системи регіону.

Основою ж концепції сталості скоординованого розвитку є взаємодія між антропогенними та природними елементами в економічному, екологічному, соціальному та інституційному аспектах функціонування, які пов'язані між собою і, таким чином, через складні процеси сприяють довготривалості розвитку [11]. Тому сьогодні захист ландшафту і традицій, належним чином пов'язаний із сучасною соціальною, політичною та економічною ситуацією, культурними і технологічними досягненнями та змінами в навколишньому середовищі, має бути одним із головних питань, які слід брати до уваги в політиці та управлінні територіями, у тому числі з метою забезпечення соціальної безпеки людини..

Ось деякі ключові компоненти соціально-економічного паспорту деокупованих територій, які, на нашу думку, мають так чи інакше бути включеними до загальної статистики:

1. Демографічна ситуація:

- проаналізувати чисельність населення, темпи зростання, віковий розподіл, гендерний склад та етнічне розмаїття місцевості;

- зрозуміти моделі міграції між селом і містом та динаміку населення, щоб дослідити мінливі демографічні тенденції.

2. Економічна діяльність:

- дослідити домінуючі економічні сектори та види діяльності на сільській території, а саме: сільське господарство, тваринництво, рибальство, лісове господарство, гірничодобувна промисловість, переробна промисловість, сфера послуг або туризм:

- оцінити внесок кожного сектору в місцеву економіку та визначити існуючі можливості та виклики.

3. Доходи та зайнятість:

- вивчити рівень доходів, структуру зайнятості та джерела засобів до існування в сільській громаді;

- проаналізувати розподіл доходів, включаючи такі показники, як рівень бідності та нерівність у доходах;

- визначити сектори та професії, які сприяють місцевій зайнятості.

4. Інфраструктура:

- оцінити стан інфраструктури на деокупованих територіях, включаючи дорожні мережі, транспортні системи, доступ до електроенергії та чистої води, телекомунікації та підключення до Інтернету;

- оцінити адекватність інфраструктури у підтримці економічної діяльності та покращенні якості життя.

5. Освіта та грамотність:

- оцінити доступність та якість освітніх закладів і програм місцевості;

- проаналізувати рівень грамотності, рівень охоплення навчанням, рівень освіти та наявність можливостей для професійного навчання або підвищення кваліфікації.

6. Охорона здоров'я та індикатори здоров'я:

- вивчити наявність та доступність закладів охорони здоров'я, медичних працівників та медичних послуг;
- проаналізувати показники здоров'я, такі як рівень дитячої смертності, очікувана тривалість життя, поширеність захворювань, охоплення вакцинацією та доступ до медичного страхування.

7. Соціальні послуги:

- оцінити надання соціальних послуг на деокупованій території, включаючи програми соціального забезпечення, житлові умови, громадські центри та культурні об'єкти;
- оцінити наявність та ефективність програм, спрямованих на вразливі групи населення, такі як діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю.

8. Землекористування та природні ресурси:

- зрозуміти структуру землекористування та використання природних ресурсів у сільській місцевості;
- проаналізувати розподіл сільськогосподарських земель, лісів, водних ресурсів та потенціал для сталого управління ресурсами.

9. Зв'язок та доступ:

- оцінити доступність деокупованих територій до ринків, соціальних послуг та економічних можливостей;
- проаналізувати транспортні мережі, зв'язок з іншими територіями та зв'язок із сусідніми регіонами.

10. Екологічна стійкість: оцінити стан довкілля та практики сталого розвитку місцевості. Це включає моніторинг екологічних показників, оцінку впливу економічної діяльності на навколишнє середовище та визначення ініціатив щодо збереження довкілля.

11. Управління та місцеві інституції:

- розуміння структур управління, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, які відіграють роль у соціально-економічному розвитку деокупованих територій;
- оцінити ефективність механізмів управління у задоволенні потреб та інтересів населення.

Аналізуючи ці ключові компоненти, соціально-економічний паспорт деокупованих територій дає комплексне розуміння сильних і слабких сторін, можливостей та викликів, що існують у громаді. Він слугує основою для формування політики, що ґрунтується на фактах, та розробки цільових заходів для підтримки сталого та інклюзивного розвитку .

Таким чином, узагальнюючи вищезазначене дослідження можна представити структуру паспорта (соціально-економічного) для забезпечення соціальної безпеки людини представлено в таблицях 1, 2.

Таблиця 1

Перелік індикаторів, що описують фінансове становище та демографічний потенціал громад

№ п/п	Назва групи індикаторів / індикатори	Одиниці вимірювання
Фінансове становище		
1.	Операційний профіцит / загальний дохід (коефіцієнт платоспроможності бюджету) (операційний профіцит = загальний дохід - дохід від власності - поточні витрати)	%
2.	Власний дохід / загальний чистий дохід (коефіцієнт фінансової незалежності)	%
3.	Частка в податках, що формують доходи державного бюджету * / кількість жителів (показник фіскального багатства на душу населення)	грн
4.	Місцеві податки / доходи населення (фіскальне багатство на душу населення)	грн
5.	Місцеві податкові надходження / поточні надходження (індикатор податкової автономії)	%
6.	Інвестиційні витрати / загальні витрати (інвестиційна привабливість) індекс	%
7.	Доходи від трансфертів / загальні доходи (коефіцієнт фінансового втручання держави)	%
8.	Видатки на освіту та виховання / кількість мешканців	грн
9.	Видатки на житлове господарство / кількість мешканців	грн

10.	Видатки на охорону здоров'я / кількість мешканців	грн
11.	Видатки на міське господарство та охорону навколишнього середовища / кількість мешканців	грн
12.	Видатки на громадську безпеку та пожежну охорону / кількість мешканців	грн
13.	Видатки на державне управління / кількість населення	грн
14.	Витрати на сільське господарство та мисливство / кількість мешканців	грн
15.	Власний відсоток / дохід (коефіцієнт обслуговування боргу)	%
	Демографічний потенціал	
16.	Рівень демографічної залежності для людей похилого віку	осіб
17.	Природний приріст на 1000 жителів	осіб
18.	Сальдо міграції на 1000 жителів	осіб
19.	Безробітні, зареєстровані в регіонах, на 1 000 мешканців	осіб
20.	Люди, які працюють в регіонах, на 1 000 мешканців	осіб

Таблиця 2

**Перелік індикаторів, що описують економічну продуктивність,
соціальне благополуччя та суб'єктивні фактори**

Тип	Індикатор
<i>Економічна продуктивність</i>	Третинний сектор економіки
	Співвідношення вторинного та третинного сектору економіки
	ВВП на душу населення
	Доходи місцевих бюджетів
	Загальний обсяг роздрібного продажу споживчих товарів
<i>Соціальне благополуччя</i>	Кількість студентів вищих навчальних закладів
	Кількість ліжок у закладах охорони здоров'я
	Зареєстровані безробітні в міській місцевості
	Вітчизняні патенти на винаходи
	Загальна кількість тиражів у громадських бібліотеках
<i>Навколишнє середовище</i>	Довжина міських каналізаційних труб (км)
	Площа доріг на душу населення
	Громадські зелені насадження на душу населення
	Обсяги вивезення сміття

Водночас, на нашу думку, перелік цих показників не є вичерпним, оскільки у межах даного дослідження ми не можемо виокремити безліч суб'єктивних показників, котрі є характерними для того чи іншого регіону. Саме тому, наша пропозиція включає об'єктивні показники та деякі суб'єктивні, враховуючи контекст військової кризи та актуальність проблеми забезпечення соціальної безпеки людини.

Література

1. UNDP Annual Report 2012. *United Nations Development Programme* : вебсайт. URL: <https://www.undp.org/publications/undp-annual-report-2012> (дата звернення: 09.08.2023).
2. Grzebyk M., Stec M. Social and economic development of Ukraine in comparison to European Union member states: statistical evaluation. *Економічний часопис-XXI*. 2014. № 5-6. С. 17-21.
3. Sirgy M. J., Michalos A. C., Ferriss A. L., Easterlin R. A., Patrick D., Pavot W. The Quality-of-Life (QOL) Research Movement: Past, Present, and Future. *Social Indicators Research*. 2006. 76(3). P. 343–466. doi: <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2877-8>.
4. Dasgupta P. *Human Well-Being and the Natural Environment*. Oxford University Press, 2001.
5. Holl A. Transport Infrastructure, Agglomeration Economies, and Firm Birth: Empirical Evidence from Portugal. *Journal of Regional Science*. 2004. Vol. 44, Is. 4. P. 693-712. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.0022-4146.2004.00354.x> (дата звернення: 09.08.2023).
6. Grzega U. Modernising Consumption in Poland in the EU Background in 2004-2012. *Economics & Sociology*. 2014. 7. P. 20–33. doi: <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2014/7-2/>.

7. Sas A. Change in the final consumption expenditure in Poland from 2018 to 2022. *Statista* : вебсайт. 2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/1287460/poland-change-in-the-final-consumption-expenditure/> (дата звернення: 09.08.2023).
8. Grzega U. Tradycyjne i alternatywne mierniki poziomu życia ludności w ujęciu teoretycznym. *Problemy Ekonomiczne. Globalizacja. Liberalizacja. Etyka*. 2015. 10. P. 77–87.
9. Gorobievski S., Nădrag L. The worldwide methodologies for assessing living standards. *Economics, Management, and Financial Markets*. 2011. 6(1). P. 640–649.
10. Kahneman D., Krueger A. B., Schkade D., Schwarz N., Stone A. Toward National Well-Being Accounts. *American Economic Review*. 2004. 94(2). P. 429-434. doi: <https://doi.org/10.1257/0002828041301713>.
11. Gobattoni F., Pelorosso R., Leone A., Ripa M. N. Sustainable rural development: The role of traditional activities in Central Italy. *Land Use Policy*. 2015. 48. P. 412–427. doi: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.06.013>.

References

1. UNDP Annual Report 2012. *United Nations Development Programme: website*. Retrieved from <https://www.undp.org/publications/undp-annual-report-2012>.
2. Grzebyk, M., & Stec, M. (2014). Social and economic development of Ukraine in comparison to European Union member states: statistical evaluation. *Ekonomichnyi chasopys-XXI – Economic magazine-XXI*, 5-6, 17-21.
3. Sirgy, M. J., Michalos, A. C., Ferriss, A. L., Easterlin, R. A., Patrick, D., & Pavot, W. (2006). The Quality-of-Life (QOL) Research Movement: Past,

- Present, and Future. *Social Indicators Research*, 76 (3), 343–466. doi: <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2877-8>.
4. Dasgupta, P. (2001). Human Well-Being and the Natural Environment. Oxford University Press.
 5. Holl, A. (2004). Transport Infrastructure, Agglomeration Economies, and Firm Birth: Empirical Evidence from Portugal. *Journal of Regional Science*, 44, 4, 693-712. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.0022-4146.2004.00354.x> (дата звернення: 09.08.2023).
 6. Grzega, U. (2014). Modernising Consumption in Poland in the EU Background in 2004-2012. *Economics & Sociology*, 7, 20–33. doi: <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2014/7-2/>.
 7. Sas, A. (2023). Change in the final consumption expenditure in Poland from 2018 to 2022. *Statista: website*. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/1287460/poland-change-in-the-final-consumption-expenditure/> (дата звернення: 09.08.2023).
 8. Grzega, U. (2015). Tradycyjne i alternatywne mierniki poziomu życia ludności w ujęciu teoretycznym. *Problemy Ekonomiczne. Globalizacja. Liberalizacja. Etyka*, 10, 77–87.
 9. Gorobievski, S., & Nădrag, L. (2011). The worldwide methodologies for assessing living standards. *Economics, Management, and Financial Markets*, 6(1), 640–649.
 10. Kahneman, D., Krueger, A. B., Schkade, D., Schwarz, N., & Stone, A. (2004). Toward National Well-Being Accounts. *American Economic Review*, 94(2), 429-434. doi: <https://doi.org/10.1257/0002828041301713>.
 11. Gobattoni, F., Pelorosso, R., Leone, A., & Ripa, M. N. (2015). Sustainable rural development: The role of traditional activities in Central Italy. *Land Use Policy*, 48, 412–427. doi: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.06.013>.